

ՀՀ ԿՐԹՈՒՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՎԱՐՍԵՆԻԿ ՄԱՆՎԵԼԻ ԲԶՆՈՒՆԻ

ՆՈՐԱՄՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Ը. 00. 02 - <<Տնտեսության, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում>> մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ - 2015

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Հայաստանի պետական
ճարտարագիտական համալսարանում (Պոլիտեխնիկ)

Գիտական ղեկավար՝
պրոֆեսոր

տնտեսագիտության թեկնածու,
Ս. Ն. Օհանջանյան

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝

տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Ս. Լ. Ղանթարջյան

տնտեսագիտության թեկնածու,
դոցենտ
Գ. Ֆ. Կիրակոսյան

Առաջատար կազմակերպություն՝
Տնտեսագիտության ինստիտուտ

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան

Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է 2015 թվականի
դեկտեմբերի 11-ին, ժամը 13.30-ին Երևանի պետական համալսարանում գործող ՀՀ
ԲՈՂ-ի տնտեսագիտության թիվ 015 Մասնագիտական խորհրդի նիստում:

Հասցեն՝ 0009, ք.Երևան, Աբովյան փող., 52:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Երևանի պետական համալսարանի
գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2015 թվականի նոյեմբերի 10-ին:

Մասնագիտական խորհրդի
գիտական քարտուղար
տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Ա. Ն. Առաքելյան

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Հասարակական և քաղաքական զարգացման ներկա փուլը նպաստում է նոր տիպի տնտեսության ձևավորմանը, որը հիմնված է տեխնոլոգիական և գիտատեխնիկական առաջընթացի վրա: 21-րդ դարում պետության կայուն և դինամիկ տնտեսական զարգացումը գրեթե անհնար է պատկերացնել առանց նորամուծական մոտեցումների կիրառման՝ ինչպես առանձին կազմակերպությունների, այնպես էլ ազգային տնտեսության մակարդակով: Նորամուծությունների ներդրումը նպաստում է որակական բարձր հատկանիշներով օժտված նոր արտադրանքի թողարկմանը, ինչը մեծապես կանխորոշում է շուկայում մրցակցային առավելությունների ձևավորումը: Հատկապես մրցակցության խորացման պայմաններում նորամուծական զարգացումը կազմակերպությունների համար ստեղծում է լայն հնարավորություններ շուկայում սեփական դիրքերի ամրապնդման համար: Այն հանդիսանում է ժամանակակից տնտեսության հիմնական գերակայություններից, որը յուրահատուկ խթան է գործարար ակտիվության համար և հիմնված է մտավոր կապիտալի ու արտադրության գործոնների նորովի համադրման վրա: Նորամուծական զարգացումը ոչ միայն տնտեսության մրցունակության հիմքն է, այլ նաև ստեղծում է պայմաններ անհատի բազմակողմանի դրսևորման համար՝ ստեղծագործական ինքնաիրացման և մարդկային կապիտալում ներդրումների իրականացման միջոցով: Նորամուծությունները հանդես են գալիս նաև որպես նոր որակի տնտեսական աճի ապահովման կարևոր միջոց և տնտեսության հիմնական շարժիչ ուժ: Նորամուծական տնտեսությունն էականորեն տարբերվում է ավանդականից և իրենից ներկայացնում է տնտեսական հարաբերությունների նոր տեսակ, որոնք ծագում են արտադրության գործընթացում՝ դրա մասնակիցների միջև:

Զարգացման ներկա փուլում գիտությունը դարձել է կարևոր արտադրողական ուժ, ինչը ենթադրում է վերջինիս և տնտեսության սերտ փոխհամագործակցություն և գիտության նվաճումների առևտրայնացում: Գիտելիքի և տեղեկատվական ռեսուրսների լայնամասշտաբ օգտագործման արդյունքում ձևավորվում է զարգացման սկզբունքորեն նոր մոդել, որի արդյունավետ գործունեությունը կարող է ապահովվել միայն համապատասխան ինստիտուցիոնալ միջավայրի պայմաններում: Եթե նախկինում գլխավորը և որոշիչը արդյունաբերական կարողություններն ու ֆիզիկական կապիտալն էին՝ գերծ սոցիալական և հոգևոր արժեքներից, ապա ներկայումս որպես այդպիսին հանդես է գալիս մարդկային կապիտալը: Այն, իր հերթին, ձևավորվում է որոշակի ինստիտուցիոնալ միջավայրում՝ իր վրա կրելով հասարակական բոլոր ինստիտուտների

ազդեցությունը: Դա է պատճառը, որ զգալիորեն մեծ է հասարակական և սոցիալական պայմանների ազդեցությունը նորամուծական զարգացման վրա, ինչն անհրաժեշտ է առավելագույնս հաշվի առնել այդ ուղղությամբ համապատասխան մոտեցումների մշակման ժամանակ:

Ժամանակից պայմաններում նորամուծական զարգացումը մրցակցային առավելությունների հիմքն է, որից օգտվում են ինչպես խոշոր կորպորացիաները, այնպես էլ փոքր և միջին ձեռնարկությունները: Միևնույն ժամանակ, նորամուծական զարգացումը պահանջում է սոցիալական գործոնների լիարժեք իրացում, ինչը հնարավոր է բարենպաստ ինստիտուցիոնալ միջավայրի առկայության դեպքում: Գիտելիքահենք տնտեսության կայացման արդի պայմաններում որոշակիորեն փոխվում են նորամուծական գործունեության կառավարման ձևերն ու եղանակները, մշակվում են ժամանակակից գործիքներ ու մեխանիզմներ, ստեղծվում են նոր ինստիտուտներ և ներդրվում են կազմակերպությունների նորամուծական ակտիվության խթանման լծակներ: Դա, անշուշտ, պահանջում է նոր մոտեցում ցուցաբերել տնտեսության նորամուծական զարգացման հեռանկարների հանդեպ:

Միջազգային ինտեգրացիոն հարաբերությունների զարգացման և մրցակցության խորացման ներկա պայմաններում նորամուծական զարգացման անհրաժեշտությունը Հայաստանի Հանրապետությունում առանձնակի կարևորություն է ստանում: Դա պահանջում է ստեղծագործ և գիտատար գործունեության խթանում՝ միտված նորամուծությունների արդյունավետ կիրառմանը: Հայաստանի Հանրապետությունում նորամուծական գործունեության առանձնահատկությունների բացահայտմանը, դրա վրա ազդող բազմաբնույթ գործոնների գնահատմանը, դրանցով պայմանավորված հիմնահարցերի ուսումնասիրությանը նվիրված վերջին տարիներին իրականացված հետազոտությունները զգալիորեն նպաստեցին տվյալ բնագավառում առկա հարաբերությունների կանոնակարգման և արդյունավետ կառավարման համար անհրաժեշտ մեթոդաբանական և մեթոդական հիմքերի ստեղծմանը: Այդուհանդերձ, ներկայումս խիստ արդիական են նորամուծական զարգացման պետական խթանման, համապատասխան ինստիտուցիոնալ միջավայրի ձևավորման, կլաստերների ստեղծման և զարգացման, փոքր և միջին ձեռնարկություններում նորամուծությունների կիրառման հետ կապված հիմնախնդիրների համակողմանի վերլուծությանն ու լուծման մոտեցումների մշակմանն ուղղված հետազոտությունները: Ատենախոսությունը նվիրված է նշված հիմնահարցերի ուսումնասիրությանը, ինչով էլ պայմանավորված են թեմայի հրատապությունն ու արդիականությունը:

Հիմնախնդրի մշակվածության աստիճանը: Չնայած այս ուղղությամբ գիտական աշխատանքների և հոդվածների առկայությանը, այնուամենայնիվ Հայաստանի Հանրապետության կազմակերպություններում նորամուծությունների սոցիալ-տնտեսական զարգացման խնդիրները համակողմանի և համակարգված կերպով ուսումնասիրված չեն: Քննարկվող թեմայի հետ կապված առանձին խնդիրներ դիտարկված են Ժ. Ֆ. Շումպետերի, Տ. Բ. Վեբլենի, Ա. Ա. Բովինի, Պ. Ն. Ջավլինի, Դ. Ի. Կոկուրինի, Վ. Պ. Տրետյակի, Ռ. Ա. Ֆատխուդիֆովի, Մ. Յու. Շերեշևայի, Ս. Վ. Ռատների, Յու. Յակովեցի, Մ. Կաստելսի, Ռ. Մ. Նիժեգորոդցևի, Լ. Ա. Վորոնինայի, Գ. Ի. Վարդանյանի և այլ հեղինակների աշխատություններում: Մեր կողմից կատարված հետազոտության առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ փորձ է արվել հիմնավորել տեսական հետազոտությունների կիրառելիության և համապատասխանության հիմնահարցերը ՀՀ-ում, նպատակ հետապնդելով բացահայտել ՀՀ նորամուծական համակարգի կայացման սոցիալական և տնտեսական խնդիրները՝ շեշտադրելով մարդակենտրոն զարգացման տեսլականը: Գնահատվել է ՀՀ-ում փոքր և միջին ձեռնարկությունների նորամուծական զարգացման ներուժը և մշակվել են դրա խթանման մոտիվացիոն համակարգերն ու միջոցները:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Աշխատանքի հիմնական նպատակը շուկայական տնտեսության պայմաններում կազմակերպությունների նորամուծական զարգացման սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրների լուծմանն ուղղված մոտեցումների և առաջարկությունների մշակումն է, որին հասնելու համար աշխատանքում դրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

- ուսումնասիրել նորամուծական զարգացման տեսական հիմքերը՝ ինստիտուցիոնալ և տնտեսական պարադիգմաների համատեքստում,
- վերլուծել նորամուծությունների զարգացման արդի պայմաններն ու առանձնահատկությունները,
- հետազոտել փոքր և միջին ձեռնարկությունների նորամուծական զարգացման հիմնական բնութագրիչներն ու նախադրյալները,
- գնահատել մարդկային գործոնի դերը նորամուծությունների իրականացման գործում և վերլուծել դրա մոտիվացիոն համակարգի առանձնահատկությունները,
- հետազոտել կլաստերների նշանակությունը նորամուծական զարգացման համատեքստում,

- ուսումնասիրել փոքր և միջին ձեռնարկություններում նորամուծական գործունեության պետական աջակցության մոտեցումները և մշակել դրանց բարելավման ուղիները,
- բացահայտել նորամուծական կլաստերների ձևավորման առավելությունները փոքր և միջին ձեռնարկությունների նորամուծական գործունեության զարգացման գործում,
- մշակել տնտեսության կլաստերացման պայմաններում կազմակերպությունների նորամուծական զարգացման սոցիալ-տնտեսական արդյունավետության գնահատմանն ուղղված տեսամեթոդական և գործնական լուծումներ:

Ուսումնասիրության օբյեկտը և առարկան: Ուսումնասիրության օբյեկտը ՀՀ կազմակերպություններն են, իսկ առարկան՝ նորամուծական զարգացման առանձնահատկությունները և դրա արդյունավետության բարձրացման հիմնական մոտեցումները:

Ատենախոսության տեսական, տեղեկատվական և մեթոդական հիմքերը:

Ատենախոսության համար տեսական և մեթոդական հիմք են հանդիսացել տնտեսագիտության տեսության դասական աշխատությունները, տնտեսական քաղաքականության տարբեր բնագավառների, մասնավորապես, նորամուծական տնտեսության, կառավարման, փոքր և միջին ձեռնարկատիրության հիմնահարցերին առնչվող հայրենական և արտասահմանյան գրականությունը, այդ ոլորտը կարգավորող ՀՀ օրենքները, իրավական այլ ակտերը: Հետազոտության համար տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայության և համապատասխան պետական մարմինների պաշտոնական նյութերն ու տվյալները:

Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են տնտեսավիճակագրական, համակարգային, համեմատական և գործոնային, գրաֆիկական վերլուծության մեթոդները:

Հետազոտության հիմնական գիտական արդյունքները և նորույթը:

Աշխատանքի հիմնական գիտական արդյունքները, որոնք պայմանավորված են հետազոտությունում առաջադրված խնդիրների լուծմամբ, կայանում են հետևյալում.

- բացահայտվել է բարոյական մոտիվացիայի ազդեցությունը նորամուծական գործունեության խթանման վրա, գնահատվել է տնտեսության նորամուծական զարգացման գործում մարդկային կապիտալի դերը և ներկայացվել են դրա զարգացմանն ուղղված առաջարկություններ,
- կազմակերպությունների նորամուծական զարգացման գործում կլաստերների դերի գնահատման արդյունքում մշակվել են դրանց շրջանակներում

ինտեգրացիոն փոխգործակցության արդյունավետության բարձրացման հիմնական ուղիները,

- մշակվել են փոքր և միջին ձեռնարկությունների նորամուծական գործունեության ուղղությունները և ներկայացվել են առաջարկություններ նորամուծությունների խթանմանն ուղղված պետական քաղաքականության արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ,
- առաջարկվել է կազմակերպությունների նորամուծական զարգացման սոցիալ-տնտեսական արդյունավետության գնահատման մեթոդաբանություն և գնահատվել է պետական խթանման տնտեսական նպատակահարմարությունը:

Ատենախոսության գործնական նշանակությունը: Աշխատանքում ներկայացված առաջարկությունները կարող են օգտագործվել ՀՀ օրենսդիր և գործադիր մարմինների կողմից՝ հանրապետությունում գործարար միջավայրի բարելավման, նորամուծությունների զարգացման և այդ ուղղությամբ պետական քաղաքականության արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների համալիրի մշակման և իրականացման ընթացքում: Կատարված վերլուծության արդյունքները, եզրակացություններն ու առաջարկությունները, ինչպես նաև հետազոտության արդյունքում մշակված մոտեցումներն ունեն կիրառական բնույթ և կարող են օգտագործվել նորամուծական զարգացման քաղաքականության մեջ ինչպես միկրո, այնպես էլ մակրոմակարդակով: Ստացված արդյունքները կարող են օգտակար լինել նաև նորամուծական զարգացման հիմնահարցերով զբաղվող մասնագետների համար:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքների փորձարկումը և հրապարակումները: Աշխատանքի հիմնական գիտական արդյունքները զեկուցվել և քննարկվել են Հայաստանի Պետական Ճարտարագիտական Համալսարանի (Պոլիտեխնիկ) 2012 թ. տարեկան գիտաժողովում: Ատենախոսությունը քննարկվել է ՀՊՃՀ Ճյուղային տտեսագիտություն և կառավարում-1 անբիոնում: Աշխատանքի հիմնական գիտական արդյունքներն ամփոփված են հեղինակի կողմից հրատարակված վեց գիտական հոդվածներում:

Ատենախոսության կառուցվածքը և ծավալը: Ատենախոսական աշխատանքը բաղկացած է առաջաբանից, 3 գլխից, եզրակացություններից և օգտագործված գրականության ցանից: Ատենախոսության տեքստը շարադրված է 126 էջի վրա՝ ներառյալ օգտագործված գրականության ցանկը:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածությունում հիմնավորված է թեմայի արդիականությունը, ներկայացված են հետազոտության նպատակը և խնդիրները, գիտական նորույթը և ստացված արդյունքների կիրառական նշանակությունը:

Ատենախոսության առաջին <<Նորամուծությունների էությունը և տնտեսական բովանդակությունը>> գլխում քննարկվել են նորամուծությունների տեղը և դերը սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործում, նորամուծական զարգացման սոցիալական պայմանները և փոքր ու միջին ձեռնարկությունների նորամուծական զարգացման առանձնահատկությունները:

Շուկայական հարաբերություններին անցման փուլում հատկապես մեծ նշանակություն է ստանում տնտեսական առաջնթացի ապահովման և զարգացման համար անհրաժեշտ նախադրյալների և պայմանների ստեղծումը, ինչը հնարավորություն կտա տնտեսական գործունեության ընդլայնման միջոցով ապահովել ցանկալի արդյունքներ: Անշուշտ, այս համատեքստում հատկապես կարևորվում է այնպիսի միջոցների կիրառումը, որոնք տնտեսավարող սուբյեկտների համար կապահովեն մրցակցային առավելություններ և բարենպաստ շուկայական դիրք: Դրանց շարքում հատկապես առանձնանում են նորամուծությունները, որոնք տնտեսական զարգացման ներկա փուլում ձեռք են բերել առանձնահատուկ նշանակություն և ինչպես մակրոմակարդակում, այնպես էլ միկրոմակարդակում հանդիսանում են տնտեսական զարգացման կարևոր գործիքներից մեկը:

Ընդհանուր առմամբ, նորամուծությունների խթանումը պետության տնտեսական քաղաքականության առանցքային ողողություններից է, քանի որ ժամանակակից պայմաններում գիտատեխնիկական զարգացման արդյունքների և տեխնոլոգիական նվաճումների կիրառումը կարևոր պայման է հանդիսանում խորացող մրցակցությանը դիմագրավելու համար: Պետք է նշել, որ նորամուծական զարգացումն ընդգրկում է հասարակական կյանքի բոլոր բնագավառները, որոնք գտնվում են միմյանց հետ սերտ փոխկապակցվածության պայմաններում: Ընդ որում, առանձին ոլորտներում ձախողումները կարող են բացասաբար անդրադառնալ ընդհանուր տնտեսական համակարգի գործունեության վրա՝ հանգեցնելով վերջինիս արդյունավետության անկմանը: Միևնույն ժամանակ, նորամուծությունների զարգացումը ենթադրում է համապատասխան սոցիալական պայմանների ստեղծում, որը տնտեսական բաղադրիչի հետ միասին հանդես է գալիս որպես կարևոր գործոն:

Տնտեսության նորամուծական զարգացման տեսանկյունից, ակնհայտորեն, կարևորվում են հատկապես փոքր և միջին ձեռնարկությունները, որոնք առանցքային

դերակատարում ունեն շուկայական տնտեսության բնականոն կենսագործունեության ապահովման հարցում: Տնտեսության գիտատար զարգացումն, անշուշտ, պահանջում է թողարկվող ապրանքների ու ծառայությունների որակական հատկանիշների շարունակական կատարելագործում և տնտեսական գործունեության ճկունության ապահովում, ինչը փոքր և միջին ձեռնարկությունների հիմնական մրցակցային առավելություններից է: Հետևաբար, նորամուծական գործունեությունը հատկապես կարևորվում է տվյալ ոլորտում, քանի որ, մի կողմից, դրա զարգացման համար առկա են բավարար նախադրյալներ և, մյուս կողմից, այն հատկապես անհրաժեշտ է դրանում գործող սուբյեկտների համար՝ շուկայական կանյուկտուրայի փոփոխությունների և նոր տնտեսական հարաբերությունների պահանջներին հարմարվելու և բավարարելու համար:

Գաղտնիք չէ, որ տնտեսական զարգացման ներկա փուլում գիտությունը դարձել է կարևոր արտադրողական ուժ, ինչը ենթադրում է վերջինիս և տնտեսության սերտ փոխհամագործակցություն և գիտության նվաճումների առևտրայնացում: Հատկանշական է այն հանգամանքը, որ ներկայումս արտադրողական ուժերի կառուցվածքում որոշիչ դերակատարում ունեն ոչ այնքան արտադրության միջոցներն ու աշխատուժը, ինչքան օգտագործվող նյութերը, սարքավորումները, տեխնոլոգիաները, նոու-հատուն և այլ ոչ նյութական ակտիվները: Աստիճանաբար փոփոխվում են նաև արտադրական հարաբերությունները, ինչի հետևանքով աշխատանք և կապիտալ գործոնների դասական հակամարտությունը դադարում է լինել առաջնային: Առավել կարևոր նշանակություն են ստանում գիտելիքի և ոչ նյութական ակտիվների վրա հիմնված մրցակցային տնտեսական հարաբերությունները:

Ընդհանուր առմամբ, շուկայական տնտեսության պայմաններում կարևոր նշանակություն է ստանում յուրաքանչյուր անհատի ստեղծագործական մտածողության ձևավորումը և դրա հիման վրա նորամուծական գործունեության իրականացումը, ինչն, ինքնաիրացման լայն հնարավորություններ է ստեղծում: Անհատի ստեղծագործական հակումների իրացումը ևս մեծապես պայմանավորված է իրեն շրջապատող միջավայրով և սոցիալական պայմաններով: Դա բացատրվում է այն հանգամանքով, որ սահմանափակ ռեսուրսների նորամուծական օգտագործման այլընտրանքային եղանակների ընտրությունն, որպես կանոն, իրականացվում է բացառապես որոշակի սոցիալական խմբերի փոխգործունեության արդյունքում: Տնտեսական զարգացման ժամանակակից փուլում կարևոր նշանակություն է ձեռք բերում ազատական արժեքներին դավանող, ստեղծագործական հակումներ դրսևորող քաղաքացիական հասարակության ձևավորումը: Գիտելիքահենք

տնտեսության պայմաններում, երբ տեղեկատվական հասարակությունում հարաբերությունները ձևավորվում են առավելապես հորիզոնական կապերի միջոցով, հասարակական ուշադրության մասին վկայող գործոնները կարող են լավագույն միջոց հանդիսանալ այդ հարաբերությունների ցանկալի սցենարներով ուղղորդման համար:

Գիտելիքի կուտակումը և տնտեսության մեջ դրա կիրառման շրջանակների շարունակական ընդլայնումն, անշուշտ, նորամուծական զարգացման կարևոր նախապայմաններից մեկն է հանդիսանում: Դրա նշանակությունը հատկապես մեծանում է տեխնոլոգիական առաջընթացի ներկա փուլում, երբ արտադրության ոլորտում գիտատեխնիկական առաջընթացի արդյունքների ներդրումը զարգացման հնարավորություն է ապահովում: Ինչպես ցույց է տալիս միջազգային փորձը, տնտեսության կառավարման համակարգի արդիականացումը ազգային տնտեսության նորամուծական զարգացման ռազմավարական ուղղություններից մեկն է: Միկրոմակարդակում այն ուղղակիորեն անդրադառնում է տնտեսավարող սուբյեկտի գործունեության վրա՝ նպաստելով նրա մրցակցային առավելությունների բարձրացմանը: Դա հատկապես ցայտուն կերպով է դրսևորվում փոքր և միջին ձեռնարկություններներում՝ պայմանավորված արտաքին գործոնների նկատմամբ դրանց զգայունության բարձր աստիճանով:

Այսպիսով, փոքր և միջին ձեռնարկությունների նորամուծական զարգացումն ունի որոշակի առանձնահատկություններ, ինչը պետք է հաշվի առնել այդ ուղղությամբ համապատասխան ծրագրերի մշակման ու իրականացման ժամանակ: Այդ խնդիրը խիստ արդիական է նաև Հայաստանի Հանրապետության պարագայում, որը տնտեսական զարգացման տարբեր հիմնախնդիրներով պայմանավորված, կարիք ունի նորամուծությունների: Հետևաբար, անհրաժեշտ է օբյեկտիվորեն գնահատել տնտեսության նորամուծական զարգացման ժամանակակից միտումները և դրանց համատեքստում մշակել ծրագրեր հանրապետությունում փոքր և միջին ձեռնարկությունների նորամուծական զարգացման ուղղությամբ:

Ատենախոսության երկրորդ **<<Նորամուծությունների զարգացման սոցիալ-տնտեսական արդի միտումները>> գլխում** քննարկվել են մարդկային գործոնի նշանակությունը նորամուծական զարգացման մեջ, նորամուծությունների զարգացման սոցիալական ասպեկտները և կլաստերի դերը փոքր և միջին ձեռնարկությունների նորամուծական զարգացման գործում:

Համաշխարհային տնտեսական զարգացման ժամանակակից փուլի հիմնական առանձնահատկություններից մեկն այն է, որ տնտեսության շարժիչ ուժերի կենտրոնում հայտնվել է մարդը: Նման պայմաններում առավել նախընտրելի

է դառնում բարձր որակավորում ունեցող աշխատակիցը, որն օժտված է յուրահասակ ընդունակություններով, ոչ ստանդարտ մտածելակերպով, գործընկերային արդյունավետ հարաբերությունների կառուցման և կոլեկտիվ աշխատանքների իրականացման հատկանիշներով: Այդ կարևորությամբ պայմանավորված, ներկայումս շատ կազմակերպություններ զգալի ծախսեր են իրականացնում կադրերի պատրաստման և որակավորման բարձրացման ուղղությամբ, որի հեռահար նպատակը գործունեության արդյունավետության բարձրացումն է:

Տնտեսավարման գործընթացների ինտենսիվացումն ուղեկցվում է տնտեսական քաղաքականության առաջնահերթությունների փոփոխությամբ և արտադրական գործընթացում առաջավոր փորձի ներդրման անհրաժեշտությամբ: Նման պայմաններում հատկապես մեծ հաջողություններ են գրանցում այն կազմակերպությունները, որոնք ընդունակ են օպերատիվ կերպով ադապտացվել տնտեսական կյանքի փոփոխվող պայմաններին, ճիշտ գնահատել հասարակության պահանջմունքները և զարգացման հեռանկարները: Ժամանակակից պայմաններում կազմակերպությունները կարիք ունեն անհրաժեշտ գիտելիքների, հմտությունների, նորարարությունների տիրապետող աշխատակիցների, որոնք հնարավորություն կտան հարմարվել և ճիշտ արձագանքել շուկայական կոնյուկտուրայի փոփոխություններին, կիրառել նոր մոտեցումներ տնտեսական խնդիրների լուծման համար: Պետք է նշել, որ աշխատակիցների զարգացման ներուժը հիմնականում բացահայտվում է նորարարությունների իրականացման ժամանակ, որոնք կարող են տարբեր աստիճանով համապատասխանել կազմակերպության ռազմավարական զարգացման նպատակներին: Աշխատակիցների նորամուծական վարքագիծը զգալիորեն կանխորոշում է իրականացվող նորարարությունների արդյունքները, նորամուծական զարգացման տեմպերն ինչպես պետության՝ այնպես էլ կազմակերպության մակարդակով: Այս առումով, կարող ենք նշել, որ ժամանակակից պայմաններում գիտելիքը, տեղեկատվությունն ու մարդկային կապիտալը դարձել են հիմնական ռազմավարական ռեսուրսները, որոնց տիրապետող յուրաքանչյուր սուբյեկտ անվիճելի մրցակցային առավելություններ է ձեռք բերում շուկայում: Այս իսկ պատճառով, շատ սուբյեկտներ մեծ ուշադրություն են դարձնում անձնակազմի շարունակական ուսուցմանը և որակավորման բարձրացմանը, որը նորամուծական զարգացման կարևոր նախապայմաններից մեկն է:

Հայտնի է, որ անցումային փուլում գտնվող երկրների համար լուրջ հիմնախնդիր է հանդիսանում տնտեսության կառուցվածքային փոփոխությունների իրականացումը և արտադրության արդիականացումը: Այս տեսանկյունից, արտադրության հիմնական գործոնների ինտելեկտուալիզացիան և նորամուծական

գարգացումը հանդիսանում են հիմնական ուղի տնտեսության տեխնոլոգիական արդիականացման գործում: Ընդ որում, պետք է նշել, որ տվյալ գործընթացում առանցքային դեր ունեն նոր գաղափարների գործնական կիրառմանն ուղղված քայլերը, որոնց նպատակը բիզնես գործընթացների կազմակերպման ու իրականացման ուղղությամբ նոր մոտեցումների կիրառումն է: Այս առումով, մարդկային կապիտալի արդյունավետ օգտագործումը, հիմնված գիտելիքի տնտեսության վրա, դառնում է երկրի մրցունակությունը պայմանավորող կարևոր գործոն: Բացի այդ, շուկայական տնտեսության պայմաններում փոխվում են նաև արտադրության գործընթացին ներկայացվող պահանջները, ինչի արդյունքում առաջին պլան է մղվում աշխատուժի որակական մակարդակը՝ օժտված նոր գաղափարներ ձևավորելու և դրանք արտադրության գործընթացում ներդնելու ունակությամբ:

Տնտեսական զարգացման ներկա փուլում տնտեսական աճը, հասարակության բարեկեցության մակարդակը մեծապես կախված են աշխատանքային ռեսուրսների որակից, այլ ոչ թե դրանց քանակական ցուցանիշներից: Այս տեսանկյունից, գոյություն ունեն մի շարք օրինաչափություններ, որոնք, անշուշտ, պետք է հաշվի առնվեն նորամուծությունների կառավարման գործընթացում: Եթե արդյունաբերական դարաշրջանում նորամուծությունները հնարավոր էր կառավարել ավանդական մեթոդներով, ապա հետադրյունաբերական զարգացման պայմաններում դրանցից յուրաքանչյուրը պահանջում է հատուկ մոտեցում և ունի կեսնացիկի իր առանձնահատկությունները: Հիմնական պատճառն այն է, որ գիտելիքահենք տնտեսությունը <<տնտեսական հարթակից>> տեղափոխվել է արդյունքների առարկայացման հարթակ՝ դառնալով ժամանակակից զարգացման կարևորագույն գործոն: Այն ներկայումս օբյեկտիվորեն ձեռք է բերել տնտեսական զարգացման առանցքային դեր, ինչով պայմանավորված որոշակի փոփոխություններ են կրել նաև կառավարման մոտեցումները և պատկերացումները: Մասնավորապես, եթե նախկինում նորամուծական հարաբերությունները հիմնականում տարածվում էին առարկայացված գիտելիքների (վերջնական արդյունքի արտադրություն) վրա, ապա ներկայումս դրանք առավելապես կապված են ոչ նյութական ոլորտի հետ: Ընդ որում, առանձնահատուկ նշանակություն են ձեռք բերում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների, ծառայությունների, կրթության և հատկապես գիտության ոլորտներում իրականացվող նորամուծությունները: Բացի այդ, եթե նախկինում պետության կողմից մշակվող ու իրականացվող նորամուծական քաղաքականությունն առավելապես ուղղված էր տնտեսական բարեփոխումների առանձին ոլորտներին, ապա ներկայումս այն իր մեջ ընդգրկում է սոցիալ-

տնտեսական հարաբերությունների ամբողջ համակարգը: Նորամուծությունների նման համակարգային բնույթն, անշուշտ, որոշակիորեն կանխորոշում է կառավարման տրամաբանությունը:

Հարկ է նշել, որ նորամուծության կառուցվածքը բնութագրվում է.

- նոր արտադրանքի գիտատեխնիկական մակարդակով,
- գիտատեխնիկական նվաճումների յուրացման ու գործնական կիրառման արագությամբ, տեխնիկայի ու արտադրանքի նորացման մակարդակներով,
- ճյուղային, միջճյուղային ու միջպետական տնտեսական ինտեգրացիայի աստիճանով,
- նորամուծության ցիկլի և դրա առանձին փուլերի տևողությամբ:

Նորամուծական գործունեության իրականացման կարևոր ուղղություններից մեկն է կլաստերների ձևավորումը, որը տնտեսական և գիտատեխնիկական զարգացման ժամանակակից միտումների պայմաններում որոշակի հիմքեր է ապահովում նոր գաղափարների առևտրայնացման գործուն մեխանիզմների ստեղծման համար: Կարելի է նշել, որ կլաստերների ձևավորումը ժամանակի օբյեկտիվ պահանջն է, ինչը հնարավորություն է տալիս փոքր և միջին ձեռնարկություններին միավորվել միասնական տնտեսական հետաքրքրությունների առանցքի շուրջ: Նման ինստիտուցիոնալ միավորները, ռեսուրսների՝ այդ թվում գաղափարների միավորման շնորհիվ մասնակիցներին հնարավորություն են տալիս լիարժեք ինտեգրվել նորամուծական զարգացման համակարգին: Ընդհանրական բնորոշմամբ, կլաստերներն առանձին տարրերի միասնական հետաքրքրությունների շուրջ ձևավորված կառուցվածքային առանձին միավորներ են: Կլաստերներն ապահովում են նորամուծական գործընթացի մասնակիցների տնտեսական հետաքրքրությունների համաձայնեցումը, միմյանց հետ զուգակցումը և միասնական ուղղվածության ապահովումը, ինչն, ըստ էության, խթանման արդյունավետ մեխանիզմ են են հանդիսանում:

Ատենախոսության երրորդ <<**Նորամուծական գործունեության զարգացման խնդիրները ՀՀ կազմակերպություններում**>> գլխում վերլուծության են ենթարկվել նորամուծական գործունեության ներկա վիճակը և զարգացման նախադրյալները, բացահայտվել են փոքր և միջին ձեռնարկությունների նորամուծական գործունեության պետական խթանման խնդիրները և գնահատվել է նորամուծական զարգացման սոցիալ-տնտեսական արդյունավետությունը կլաստերացման պայմաններում:

Տնտեսական զարգացման ներկա փուլում Հայաստանի Հանրապետությունում լուրջ հիմնախնդիրներ գոյություն ունեն փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտի

հետ կապած, որում ընդգրկված սուբյեկտների զգալի մասը, չունենալով ֆինանսական և վարկային միջոցներից օգտվելու հնարավորություններ, զրկված են նորամուծությունների իրականացման հնարավորությունից: Մինչդեռ այդ ձեռնարկություններն ունեն ներուժային մեծ հնարավորությունների նորամուծական զարգացման համար:

Համաշխարհային պրակտիկայում գոյություն ունեն փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտում նորամուծությունների իրականացման համար մի շարք տարբերակներ, որոնցից ամենահեռանկարայինը և մրցակցայինը համարվում է համակարգային ձևը: Դրա հիմնական բնութագրիչ գծերն են նախագծի հիմնավոր մշակումը, ռիսկի հավանականության օբյեկտիվ գնահատումը, գործունեության կազմակերպման մանրամասն ուսումնասիրությունը, ֆինանսական աղբյուրների և դրամական միջոցների երաշխավորվածությունը:

Նորամուծության և նոր տեխնոլոգիաների ներդրման բնագավառում փոքր և միջին ձեռնարկատիրության հարաբերական առավելությունը դրսևորվում է, հատկապես, արդյունաբերության այն ճյուղերում, որոնք գտնվում են արտադրական ցիկլի սկզբնական փուլերում: Ոլորտի սուբյեկտները հաճախ ենթակապալային պատվերների շրջանակներում գործընկերային փոխհարաբերությունների մեջ են գտնվում խոշոր կազմակերպությունների հետ՝ ապահովելով արտադրական ցիկլի անընդհատությունը: Այլ կերպ ասած, նրանք հանդես են գալիս խոշոր ձեռնարկություններին յուրահատուկ սպասարկողի դերում՝ ապահովելով արտադրական շղթայի բնականոն գործունեությունը: Փոքր և միջին ձեռնարկությունները սեփական նորամուծական ներուժի շնորհիվ դառնում են խոշոր ձեռնարկությունների տեխնոլոգիական արդիականացման գործընթացի յուրահատուկ մասնակիցներից:

Ընդհանուր առմամբ, նորամուծական ցանկացած նախագծի ֆինանսավորմանը պետք է նախորդի երկու փոխկապակցված քայլերի իրականացում՝ ըստ իրականացման հնարավոր տարբերակների նախագծի ֆինանսական գնահատում և դրանցից լավագույնի ընտրություն: Այդ խնդիրների լուծումը թույլ է կտա.

- հիմնավորել նորամուծության իրականացումը և որոշել ֆինանսական միջոցների պահանջարկը,
- կանխատեսել նորամուծության շուկայական իրացման հավանականությունը և որոշել ներդրումների ֆինանսավորման աղբյուրները,
- կանխատեսել ներդրումները ետգնման ժամկետը:

ՀՀ փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտում նորամուծությունների ֆինանսավորման հիմնախնդիրները հիմնականում կապված են արտադրության ծավալների անկման, ինչպես նաև սեփական կապիտալի և ներդրումների ոչ բավարար ծավալների հետ: Համաձայն փորձագիտական գնահատականների, նման իրավիճակի պատճառներ են.

- նորամուծական կազմակերպությունների գործունեության դադարեցումը և համապատասխան մասնագետների արտահոսքը,
- արտադրական կարողությունների հիմնական զանգվածի երկարատև սառեցումը, տեխնիկայի մաշվածության բարձր աստիճանը, միջազգային չափորոշիչներին տեխնոլոգիաների անհամապատասխանությունը,
- թողարկվող արտադրանքի տեխնիկական ցածր մակարդակը և արտահանման ծավալների անկումը,
- անհրաժեշտ հումքանյութային ռեսուրսների անբավարար ծավալը,
- կադրերի վերապատրաստման համակարգի բացակայությունը,
- տեղական բնական ռեսուրսների սահմանափակ օգտագործումը:

Միաժամանակ ՀՀ-ում փոքր և միջին ձեռնարկատիրության ոլորտում նորամուծական գործունեության վրա բացասաբար են ազդում այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են.

- տնտեսության անկայունությունը և օրենսդրական դաշտի անկատարությունը,
- երկարաժամկետ ներդրումների պետական աջակցության գործուն մեխանիզմների բացակայությունը,
- սեփականատերերի և մենեջերների կառավարչական ունակությունների բացակայությունը,
- շուկայական ենթակառուցվածքի թերզարգացածությունը,
- կոռուպցիայի բարձր մակարդակը և այլն:

Նորամուծության գործընթացի պետական կարգավորումը ենթադրում է նաև գիտություն-արտադրություն սերտ կապի ապահովում, որի պայմաններում գիտության նվաճումները իրենց առարկայական արտացոլումը կստանան արտադրության ոլորտում: Միննույն ժամանակ, այս դեպքում արտադրությունը հանդես կգա յուրահատուկ պատվիրատուի դերում, որի կողմից ներկայացվող պահանջները կդառնան գիտության ոլորտի գործունեության կարևոր ուղենիշ:

Կազմակերպությունների կառավարման մեխանիզմը կոչված է ապահովել, մի կողմից, կայուն տնտեսական զարգացումը և նորամուծական արտադրանքի նկատմամբ պետական պատվերի արդյունավետ կատարումը, իսկ մյուս կողմից՝ անհատական և հասարակական պահանջմունքների բավարարումը:

Արդյունաբերական կազմակերպությունների նորամուծական զարգացման կառավարման սոցիալական արդյունավետությունը գնահատվում է հետևյալ ուղղություններով՝

- սոցիալական կապիտալի ձևավորման ուղղությամբ միջոցառումների իրականացման համար մարքեթինգային մոտեցման կիրառմամբ,
- ռազմավարական մոտեցումների օգտագործմամբ կլաստերի բոլոր սուբյեկտների մարզի խոշոր նախագծերի իրականացմանը մասնակցության նախատեսմամբ,
- մարդկային կապիտալի նոր կերպարի ձևավորման հարցում նորամուծական զարգացման գնահատմամբ:

Նորամուծական զարգացման կառավարումն իրենից պետք է ներկայացնի սոցիալական միջա-վայրի վրա համալիր ներազդման կազմակերպչական մեխանիզմ: Միաժամանակ, սոցիալական միջավայրը պետք է դրականորեն ազդի կազմակերպության նորամուծական գործունեության վրա, ձևավորելով դրա հեռանկարային նպատակներն ու խնդիրները և հաշվի առնելով շուկայում տեղի ունեցող փոփոխությունների սոցիալական կողմերը: Կլաստերի պայմաններում արդյունաբերական կազմակերպությունների նորամուծական զարգացումը հնարավորություն կտա ոչ միայն կառուցել սուբյեկտների միջև փոխհամագործակցության համակարգ, այլ նաև պայմաններ կստեղծի նորամուծական կազմակերպությունների թվաքանակի աճի, նոր աշխատատեղերի ստեղծման, բնակչության իրական դրամական եկամուտների ավելացման, կատարվող հարկային վճարների մակարդակի բարձրացման համար, որի միջոցները կարող են մեծամասամբ ուղղվել սոցիալական խնդիրների լուծմանը: Տվյալ ցուցանիշները կարելի է երաշխավորել որպես կլաստերի տնտեսական սուբյեկտների նորամու-ծական զարգաց-ման սոցիալական արդյունավետության ցուցիչ:

Կազմակերպությունների նորամուծական զարգացման սոցիալ-տնտեսական արդյունավետության գնահատման համար հեղինակի կողմից մշակվել է կլաստերի շրջանակներում սիներգիայի արդյունքի և նորամուծական կապիտալի հաշվարկման մեթոդաբանություն:

Ատենախոսության **եզրակացություններում** ամփոփված են հետազոտության հիմնական արդյունքերը և հակիրճ ձևակերպված են եզրահանգումները՝

1. Տեղեկատվայնացման և տնտեսության կլաստերացման գործընթացներն առավել էական ազդեցություն են ունենում փոքր և միջին ձեռնարկությունների վրա: Վերջիններս, հանդիսանալով տնտեսական հարաբերությունների կարևոր

սուբյեկտներից, պետք է համապատասխան պայմաններ ստեղծեն նորամուծական գործունեության արդյունավետության ապահովման համար: Միայն նման մոտեցման դեպքում է հնարավոր արտաքին և ներքին շուկաներում ապահովել մրցունակություն և զբաղեցնել նպաստավոր դիրքեր: Փոքր և միջին ձեռնարկությունները, որպես նորամուծական գործընթացների հիմնական մասնակիցներ, տնտեսության զարգացման գործում հանդես են գալիս, մի կողմից, որպես կառավարման օբյեկտ, իսկ, մյուս կողմից՝ որպես կառավարման սուբյեկտ: Առաջինը ենթադրում է նորամուծական գործընթացների ակտիվացմանն ուղղված պետական կարգավորման մեթոդների և գործիքների մշակում, իսկ երկրորդը՝ ազգային տնտեսության նորամուծական զարգացման ծրագրից բխող և նորամուծական ներուժի ձևավորմանն ու ընդլայնմանն ուղղված ռազմավարության մշակում:

2. Նորամուծական զարգացման կառավարման ռազմավարական նպատակը կլաստերի մասնակիցների միջև երկարատև փոխգործունեության վրա հիմնված գործընկերային հարբերությունների ցանցի ստեղծումն է ոչ միայն կլաստերի ներսում, այլ նաև նրա սահմաններից դուրս: Այդ նպատակի իրականացումը առաջ է բերում որոշակի խումբ խնդիրների լուծման անհրաժեշտություն, որոնցից հատկապես կարևորվում են կլաստերի մասնակից փոքր և միջին ձեռնարկությունների արդյունավետ փոխգործակցության ապահովումը, պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների հետ արդյունավետ փոխգործակցության զարգացումը, միջազգային համագործակցության և արտաքին շուկայում նորամուծությունների իրացման համար անհրաժեշտ ինտիտուտների ձևավորումը:

3. Նորամուծությունների հետ կապված ռիսկերի կառավարման համար հատկապես կարևորվում է.

- պետական խթանումը, որը պետք է ուղղված լինի մրցակցության խրախուսմանը և ֆինանսական տարբեր օժանդակություններին,
- նորամուծական գործընթացների համար իրավական հիմքերի և օրենսդրության կիրառման համար անհրաժեշտ մեխանիզմների ստեղծումը,
- նորամուծությունների իրականացման համար կադրային ապահովումը, ինչը ենթադրում է պետական ուսումնական ծրագրերում մասնագետների կողմից նորամուծությունների ընկալմանը և նրանց ստեղծագործական զարգացմանը նպաստող դրույթների ամրագրում,
- նորամուծական տեղեկատվության ձևավորումը,

- նորամուծության գործընթացների ինստիտուցիոնալ կարգավորումը և այդ նպատակով տնտեսության տարբեր ճյուղերում նորամուծություններ իրականացնող կամ դրանք խթանող համապատասխան պետական կառույցների ստեղծումը,
- հասարակական և բնապահպանական ուղղվածություն ունեցող նորամուծությունների խթանումը, ինչը նշանակում է պետության կողմից գիտատեխնիկական զարգացում և բնապահպանության հավասարակշռություն ապահովող նորամուծություններին հատուկ աջակցության ցուցաբերումը և, միաժամանակ, բացասական հետևանքներ ունեցող գիտատեխնիկական փորձարկումների արգելումը,
- նորամուծության գործունեության արժևորումը, ինչը կարող է տեղի ունենալ պետության կողմից գիտատեխնիկական նվաճումների և նորամուծությունների քարոզչության, նման գործունեությամբ զբաղվողների բարոյական խրախուսման և այլ եղանակներով,
- նորամուծական գործընթացների պետական կարգավորումը, ինչը ենթադրում է պետության կողմից ցանկալի ուղղություններով դրանց տարածքային տեղաբաշխման խթանում,
- պետության կողմից միջազգային գիտատեխնիկական ին-տեգրացիայի խթանումը և հայրենական կզմակերպություններին այդ գործընթացներին ակտիվ ներգրավումը:

4. Պետական նորամուծական քաղաքականությունը պետք է ուղղված լինի.

- նորամուծական տնտեսության ինստիտուցիոնալ կառույցների ստեղծմանը,
- արդյունաբերական կազմակերպությունների նորամուծական նախագծերի ֆինանսավորման և արտոնյալ վարկավորման մեխանիզմի մշակմանը,
- նորամուծական կազմակերպությունների աջակցության ենթակառուցվածքների ստեղծմանը,
- արդյունաբերական կազմակերպությունների նորամուծական գործունեության հարկային խթանման մեխանիզմների ձևավորմանը,
- կրթական համակարգի կատարելագործմանը և նորամուծական կողմնորոշմամբ կադրերի պատրաստմանը,
- տնտեսության պետական սեկտորում նորամուծական զարգացման խթանմանը:

5. Նորամուծական զարգացման տարածաշրջանային կառավարումը պետք է իրականացվի նորամուծական կլաստերների ձևավորման արդյունքում ստեղծված տարածքային նորամուծական համակարգի միջոցով և ուղղված լինի.

- կլաստերների հիման վրա տարածքի նորամուծական զարգացման ռազմավարության ձևավորման համար տնտեսական նպատակների և առաջնահերթությունների որոշմանը,
- կլաստերի մասնակիցների տեղեկատվական փոխգործունեության մշակմանը և նրանց միջև որոշակի հարաբերությունների համակարգի կազմակերպմանը, տեղեկատվական ցանցի ձևավորմանը,
- համապատասխան ենթակառուցվածքների ձևավորման միջոցով գիտելիքատար աշխատանքների խթանմանը և կլաստերի ներսում նորամուծության առևտրայնացմանը,
- փոքր ու միջին բիզնեսի նորամուծական ակտիվության զարգացմանը և խոշոր բիզնեսի բազայի վրա համալիր նորամուծական համակարգերի ձևավորմանը՝ նորամուծական կլաստերի պայմաններում բաց նորամուծությունների մոդելի օգտագործման միջոցով,
- կլաստերի մասնակիցների միջև արդյունավետ փոխգործունեության ապահովմանը և նորամուծական կազմակերպությունների դրական վարկանիշ ձևավորող և մասնակիցների նորամուծական գործունեության նկատմամբ հսկողություն իրականացնող կլաստերային դեպարտամենտի ստեղծմանը:

6. Նորամուծական զարգացման կառավարման ընդհանուր գործընթացը կարելի է ներկայացնել հետևյալ հիմնական ուղղություններով:

ա) Նորամուծական կլաստերի ձևավորման պայմաններում արդյունաբերական կազմակերպությունների նորամուծական զարգացման ռազմավարական կառավարում.

- նորամուծական զարգացման քաղաքականությանը համապատասխան կազմակերպության նորամուծական զարգացման առաքելության և նպատակների ձևավորում,
- նորամուծական զարգացման հնարավորությունների բացահայտման համար արտաքին միջավայրի վերլուծություն կլաստերի պայմաններում և դրա սահմաններից դուրս,
- նորամուծական զարգացման ռեզերվների բացահայտման նպատակով կազմակերպության ներքին միջավայրի վերլուծություն,
- նորամուծական կլաստերի այլ մասնակիցների հետ փոխհարաբերությունների կառուցման պայմաններում նորամուծությունների զարգացման այլընտրանքային տարբերակի մշակում և ընտրություն,
- նորամուծական զարգացման ռազմավարական ծրագրերի մշակում՝ հաշվի առնելով նշված գերակայություններն ու դրված խնդիրները,

- նորամուծական կլաստերի այլ մասնակիցների հետ փոխգործունեության պայմաններում նորամուծական զարգացման ռազմավարության իրականացում,
- կազմակերպության նորամուծական զարգացման նպատակների արդյունավետ իրականացման համար հսկողական միջոցառումների իրականացում և վերահսկողության համակարգի ստեղծում:

բ) Արդյունաբերական կազմակերպության նորամուծական զարգացման օպերատիվ կառավարում.

- նորամուծական տեխնոլոգիայի յուրացման, շուկայի ուսումնասիրության և արտադրության արդիականացման նպատակով նորամուծական ներուժի ձևավորում և զարգացում,
- տեղական տեխնոլոգիական միջավայրի պահանջներին համապատասխանեցում և սեփական նորամուծական ապրանքանշանի ստեղծում,
- նորամուծական կլաստերի այլ մասնակիցների և արտաքին միջավայրի հետ հարաբերությունների զարգացման հիման վրա արդյունքի կիրառելիության աստիճանի բարձրացում,
- նորամուծական թիմերի ձևավորում, կադրերի որակավորման բարձրացում, նորամուծական կլաստերի մասնակիցների միջև փորձի փոխանակում,
- կազմակերպության նորամուծական զարգացման կառավարման գծով մաքթինգային միջոցառումների իրականացում,
- նորամուծական գործընթացի ակտիվացման համար ֆինանսական հոսքերի ապահովում:

գ) Արդյունաբերական կազմակերպության նորամուծական զարգացման ծրագրային կառավարում.

- կլաստերի կազմակերպություն-նախաձեռնողի կողմից բոլոր մասնակիցների համար նորամուծական նախագծի հայեցակարգի նախագծի մշակում,
- նորամուծական նախագծի (մասնակիցների պատավորությունների և իրավունքների բաշխմամբ) պլանի և փաստաթղթերի նախապատրաստում,
- տվյալ կազմակերպության և մասնակիցների համար նորամուծական նախագծի առևտրային արդյունավետության վերլուծություն, ինչպես նաև դրա սոցիալ-տնտեսական արդյունավետության գնահատում,
- նորամուծական նախագծի իրագործելիության վերլուծություն՝ ֆինանսավորման տարբեր ծրագրերի կիրառմամբ,

- կլաստերային զարգացման և կազմակերպման բաժնի աջակցությամբ նորամուծական նախագծի մասնակիցների հետ պայմանագրերի կնքում,
- նորամուծական նախագծի իրականացման վերահսկողություն:

Հետազոտության հիմնական արդյունքներն արտացոլված են հրատարակված հետևյալ գիտական հոդվածներում.

1. Օհանջանյան Ս.Հ., Օհանջանյան Հ.Հ., Բզնունի Վ.Ս. <<Հայաստանի Հանրապետության հարկային համակարգում իրականացվող բարեփոխումները>>: Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական կայուն զարգացման հիմնախնդիրները: Գիտական հոդվածների ժողովածու 1: Եր. 2010 թ. էջ 40-45:

2. Օհանջանյան Ս.Հ., Տոնոյան Վ. Ս., Բզնունի Վ.Ս. <<Ներդրումային միջավայրի տնտեսագիտական բովանդակությունը>>: Հայաստանի ճարտարագիտական ակադեմիայի Լրաբեր, Հատոր 8, Համար 4. 2011թ. էջ 605–608:

3. Բզնունի Վ.Ս. <<Սոցիալական կազմակերպություններում զարգացումները արդի պայմաններում>>: ԼՐԱԲԵՐ Գիտական հոդվածների ժողովածու, մաս 3: ՀՊՃՀ (Պոլիտեխնիկ) Եր. 2013թ. էջ 831-836:

4. Օհանջանյան Ս.Հ., Բզնունի Վ.Ս. <<Նորամուծությունների և տեխնոլոգիական կացութաձևերի փոխազդեցությունները ինստիտուցիոնալիզմի տեսական դրույթների համատեքստում>>: Հայաստանի ճարտարագիտական ակադեմիայի Լրաբեր, Հատոր 10, Համար 4. 2013թ., էջ 638-641:

5. Օհանջանյան Ս.Հ., Բզնունի Վ.Ս. <<Նորամուծական զարգացման արդի առանձնահատկություններն ու միտումները>>: Հայաստանի ճարտարագիտական ակադեմիայի Լրաբեր, Հատոր 11, Համար 1. 2014թ., էջ 9-12:

6. Բզնունի Վ.Ս. <<Փոքր ու միջին ձեռնարկությունների արտաքին և ներքին միջավայրերի փոփոխականների համակարգը նորամուծական զարգացման պայմաններում>>: Հայաստանի ճարտարագիտական ակադեմիայի Լրաբեր, Հատոր 11, Համար 2. 2014թ., էջ 226-230:

БЗНУНИ ВАРСЕНИК МАНВЕЛОВНА

**СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ЗАДАЧИ РАЗВИТИЯ
ИННОВАЦИЙ В ОРГАНИЗАЦИЯХ РА**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02– “ Экономика и управление хозяйством и его отраслями”. Защита состоится 11 декабря 2015 года в 13.30 часов на заседании специализированного совета 015 ВАК РА по экономике, действующего в Ереванском государственном университете.

Адрес: г. Ереван, 0009, ул. Абовяна 52.

Резюме

Диссертация посвящена исследованию ключевых условий и предпосылок развития инноваций в организациях РА и выявлению возможностей их реализации в контексте задач развития социальных ценностей и наиболее полноценного освоения человеческого капитала. Эти задачи присущи организациям РА, что является следствием отсутствия комплексных механизмов и подходов реализуемых операций при принятии решений.

В работе исследованы теоретико-методические задачи, относящиеся к современным особенностям инновационного развития, а также задачи о фундаментальной роли кластеров в контексте инновационного развития при условии сохранения приоритетной роли человеческого фактора. Изучено современное состояние инновационной деятельности и предпосылки ее развития в организациях РА. Определены основные направления инновационной деятельности малого и среднего предпринимательства (МСП) и обоснована необходимость осуществления государственной политики поддержки в этой сфере. Представлены преимущества формирования кластера и разработана методика расчёта результата синергии инновационного капитала в рамках кластера.

Основной целью диссертации является исследование ключевых условий и предпосылок развития инноваций в организациях РА и выявление возможностей их реализации в контексте задач развития социальных ценностей и наиболее полноценного освоения человеческого капитала.

Исходя из намеченной цели, в работе поставлены и решены следующие задачи:

- рассмотрены основные положения теории инновационного развития в контексте институциональных экономических парадигм;
- выполнен анализ современных условий и особенностей развития инноваций;
- исследованы основные характеристики и особенности МСП в качестве объекта и субъекта инновационного развития;

- изучена современная роль и особенности системы мотивации человека в качестве инноватора и потребителя инноваций;
- изучены роль и назначение кластера в контексте инновационного развития;
- изучены подходы государственной поддержки инновационной деятельности на средних предприятиях и разработаны предложения по их улучшению;
- изучены методические основы оценки социально-экономической эффективности инновационного развития организаций;
- выявлены преимущества формирования инновационной деятельности МСП;
- разработаны теоретико-методические и практические положения оценки социально-экономической эффективности инновационного развития организаций в условиях кластеризации экономики.

В результате проведённых теоретических исследований, анализа и научных обобщений получены следующие основные результаты, представляющие собой научную новизну:

1. На основе критического анализа социально-экономических мотивационных систем выявлены ключевые ориентиры стимулирования инноваций и построен мотивационный социально-экономический блок системы развития инноваций.
2. Выявлено влияние системы моральной мотивации на стимулирование инновационной деятельности и обосновано, что при условии преобразования человеческого ресурса из традиционного “затратного” ресурса в развивающийся объект в настоящее время инновационное развитие приобретает новое социально-гуманитарное качество, которое сводится к приоритетности человека в качестве непосредственного создателя, производителя и потребителя.
3. Разработаны положения концепции инновационного развития организаций в контексте кластерного подхода, в качестве обоснования существенных преимуществ интеграционного взаимодействия хозяйственных субъектов.
4. Разработаны основные направления инновационной деятельности малых и средних организаций и обоснована необходимость осуществления государственной политики поддержки в данной сфере.
5. Предложена методика расчёта результата синергии и инновационного капитала в рамках кластера для оценки социально-экономической эффективности инновационного развития организаций.

Результаты проведённого анализа, выводы и предложения, а также разработанные подходы имеют не только теоретический, но и прикладной характер и могут применяться в политике инновационного развития как на микро- так и макроуровнях.

VARSENIK MANVEL BZNUNI

**SOCIAL AND ECONOMIC PROBLEMS OF INNOVATIVE DEVELOPMENTS
IN ARMENIAN ORGANIZATIONS**

Dissertation submitted for the pursuing of the scientific degree of Philosophy Doctor of Economics, in the field "Economics, management of the Economy and its sectors", 08.00.02.

The Defense of Dissertation will take place on December 11, 2015 at 13.30 in the Specialized Council in Economics of Supreme Certifying Committee of RA acting at the Yerevan State University.

Address : 52 Abovian street, Yerevan, 0009, Armenia.

Summary

The dissertation is devoted to the investigation of key conditions and prerequisites for the development of the innovations in the organizations of Republic of Armenia and revealing the possibilities of their realization in the context of problems concerning the development of social values and a full realization of the human capital. These problems are typical for the Armenian organizations, caused by the lack of complex mechanisms and approaches to the procedures at making innovative decisions.

The theoretical and methodical problems concerning to the up-to-date peculiarities of innovative development, the fundamental role of clusters in the context of innovative development under the condition of maintaining the prior role of human factor, the current situation in the innovative activity, and prerequisites for its development in the RA organizations are studied. The main directions of the innovative activity of the small and medium enterprises are defined and the necessity of the government support policy to that sphere is substantiated, as well as the advantages of forming innovation clusters are introduced. A method for calculating the synergy outcome and innovative capital in the frames of the cluster is developed.

The main goal of the dissertation is to investigate the pivotal conditions and prerequisites for the innovative development, and to reveal the possibilities of their realization considered in the context of development of social values, and a maximally full realization of the human capital.

To achieve the mentioned goal, the following tasks are set and solved in the dissertation:

1. The main propositions of the innovative development theory are considered in the context of institutional economic paradigms.

2. The modern conditions and peculiarities of the innovative development are analyzed.

3. The main characteristics and peculiarities of SME as the object and subject of innovative development are investigated.
4. The motivation system features, and the present-day role of human as an innovator and a consumer of innovations are considered.
5. The role and importance of clusters in the context of innovative development are studied.
6. The approaches to the government support to the innovative activity in the small and medium enterprises are studied, and proposals for their improvement are developed.
7. The methodical fundamentals of evaluating the social and economic efficiency of the innovative development in organizations are studied.
8. The advantages of forming innovation clusters at developing the innovative activity in small and medium enterprises are revealed.
9. The theoretical, methodical and practical propositions for evaluating the social and economic efficiency of the innovative development in enterprises under the clustering conditions are developed.

Based on the theoretical investigations, analyses, and scientific generalizations carried out in the dissertation, the following results and scientific novelty are obtained:

1. The main guidelines of encouraging the innovations are revealed while analyzing the social-economic motivation systems and the motivation social and economic block of innovative development is worked out.
2. It is substantiated that the human capital, in case of changing from a traditional “spending” resource into an advancing object, the innovation development acquires a new social humanitarian orientation.
3. The proposition of the organizations innovative development concept in the context of the cluster approach is developed as a substantiation of essential advantages of the interrelation of economic subjects.
4. The main directions of the innovative activity of small and medium enterprises are developed, and the need of the government support for this sphere is substantiated.
5. A method for calculating the synergy result and the innovative capital is proposed in the frames of the cluster to estimate the social and economic efficiency of the innovative development in organizations.

The result of the analysis carried out, the calculations and proposals made, as well as the approaches developed in the result of investigation have an applied character and can be used in the innovative development policy at both the micro and macro levels.